

26. MAGYAR PROTESTÁNSOK A MAGYAR IRODALOMBAN

Gyülekezeti óraszám: 1. Egyházi iskolák óraszám: 1.

TEOLÓGIAI ALAPVETÉS

(*Felhasznált irodalom:*

Győri L. János: *A magyar reformáció irodalmi hagyományai*, Budapest, 1998, RPI.)

A reformáció és az irodalom kezdettől fogva szervesen összekapcsolódott. A keresztyénség felvételével, a középkori egyház és iskolarendszer kialakulásával a reformáció jó magja jó földbe esett, és néha gyors néha lassú növekedéssel a nyugati civilizáció egyik keleti bástyája lett. A reformáció tanait többnyire külföldön tanuló diákok (Wittenberg, Göttingen, Krakkó) hozták haza, s szinte mindegyik foglalkozott irodalmi tevékenységgel is. Nem véletlen, hogy más országokhoz hasonlóan nálunk is a Szentírás lefordításának nagy munkája meghatározó szerepet játszott a magyar nyelv elterjedésében, és színvonalas használatában. Az évszázadok során alig van olyan protestáns költő, aki valamilyen módon ne foglalkozna a Károli Biblia előállításával, létével, vagy üzenetével.

A protestánsok évszázados harcai saját szabadságukért, a társadalom és annak formálásban betöltött szerepük, forradalmakban, szabadságharcokban való részvételük is meghatározta a költészetük, írásaik jellegét és hangvételét. A reformáció a 16. században megteremtette azokat a sajátos irodalmi műfajokat is, melyeket az írók, költők később is használnak. Ezek egy része az istentisztelethez, liturgiához kötődő egyházi szellemű művek: prédikációk, imádságok, lelki énekek, versek, zsoltárok és parafrázisaik (átirataik), de ide kapcsolhatóak a hitviták, melyek sokszor drámában tükröződnek, verses bibliai históriák, a magyar nép szenvedéseit bemutató jeremiádok.

A reformáció célkitűzéseit kimondottan irodalmi műfajok is szolgálják, mint Balassi Bálint istenes énekei, Heltai Gáspár fabulái, Bod Péter rövid példázatai. Kezdetről fogva fontos részét képezik a magyar művelődésnek a protestáns lelkészek által írt tankönyvek, mint Dévai Bíró Mátyás ábécés könyve (1534) vagy Méliusz Juhász Péter Herbárium (1578). A reformáció irodalmának és a Biblia elterjedésében nagy szerepe volt a protestáns iskoláknak és a nyomdák működésének.

Balassi Bálint (1554–1594)

Balassi Bálintnak három verse énekként is szerepel Református énekeskönyvünkben. Az egyik a legismertebb bűnbánati ének a 220.: „Bocsásd meg Úristen...”, a másik egy szép ének „Mennyei seregek, boldog, tiszta lelkek” (252) a harmadik pedig Isten nagy kegyelméről szól: „Kegyelmes Isten, kinek kezébe” (261). A felvidéki Zólyomban született és nevelkedett költő udvarában munkálkodott az irodalmi vénával rendelkező prédikátor Bornemissza Péter, aki az ifjú Bálint nevelőjeként megismertette a gyermeket a Biblia világával is.

Balassi Istent megszólító verseinek egyik legszebbike az „Adj már csendességet...” című. Ez a könyörgés Balassi bűnbánati élményeinek összegző megfogalmazása. A költő kedvelt képeinek közé tartozik a madár (repülés, szárny), mely központi szerephez jut a versben. A költemény kétsoros versszakáiban megbúvó ellentétpárok belső lelki feszültséget tükröznek.

Költő könyörgő verseinek sorából kiemelkedik még „Bizonyal esmérem rajtam nagy haragod” és a „Nincs már hová lennem, kegyelmes Istenem” kezdetű. (Egy könyörgés. Új) Ismertek Balassi zsoltárfordításai, átiratai is. A 27. 42. 46. 50. 54. 148. Zsoltárok. Költeményeiben megtalálhatjuk a Biblia és főleg az Ószövetség erőteljes alakjait: Dávidot, Sámson, Noét.

Balassi Bálint önmagával is vívódó, kérdéseken gyötrődő költő volt, istenes énekei legalább annyira őszintén bevallott kételyekből táplálkoznak, mint hitbeli bizonyosságából. Ezért is lehet példa a ma emberének is, akit gyakran hasonló kétségek közt találunk.

Olvasásra ajánlott híresebb versei:

Adj már csendességet... (Más)
Áldj meg minket Úristen az te jóvoltodból (Egy lengyel ének)
Bocsásd meg Úristen... (Kiben bűne bocsánatáért könyörgött)
Kegyelmes Isten, kinek kezében... (Könyörög Istennek)
Nincs már hová lennem... (Egy könyörgés. Új)
Végtelen irgalmú ó te nagy hatalmú (Psalmus L.)
Mint az szomjú szavas, kit vadász rettentett, (Psalmus XLII.)
Mennyei seregek, boldog tiszta lelkek... (Psalmus CXLVIII.)

Kölcsey Ferenc (1790–1838)

A felvilágosodás szellemiségével azonosuló Kölcsey Ferenc Csokonaihoz hasonlóan szűknek érezte a Debreceni Kollégiumot, ennek ellenére összes tanulmányait ott végezte, közel másfél évtizedet élt a kollégium ősi falai között.

Kölcsey számos írásán megfigyelhető a bibliai ihletettség, gondolkodásmód. Nemzethalál-vízióinak komor, megrázó színeit főként az Ószövetség képi világa inspirálta. A „Vanitatum vanitas” című versének már a címe is utal a héber költészet fokozással leíró maximalizmusára, s szó szerint is idézi a Prédikátor könyvét.

A Himnusz írójának nagy nemzeti versében megfigyelhetjük a 16-17. századi prédikatori történelemszemlélet hatását is. Az időszembesítő vers konkrét bibliai motívumanyaggal dolgozik. A zsidó-magyar nép sorspárhuzamára utalva sok következtető motívum jelenik meg. (bűn-büntetés, harag-következmény, szabadulás-hála)

Olvasásra ajánlott híresebb versei:

Himnusz
Parainesis Kölcsey Kálmánhoz
Vanitatum Vanitas

Arany János (1817–1882)

Arany Jánost szokták a 19. század „legbibliásabb” költőjének is nevezni. Családi kör című versének alapos vizsgálatával reális képek kaphatunk arról, milyen lehetett az a légkör, szellemiség, ami jellemezte az Arany család életét. Ez a motívum végigköveti munkáit. A nagyszalontai s debreceni iskolák magyar protestáns kultúrtörténeti iskola reprezentánsaként nagy hatást tettek az ifjú diákra.

A puritán erkölcs és Biblia hatása világformáló tényező lett Arany életművében. A Biblia bensőséges vallásossága műveinek szellemiségét és stílusát egyaránt formálták. A bűnbűnhődés szigorú törvényére épülő balladáinak hátterében Arany szigorú puritán erkölcsét kell keresnünk. Számtalanszor bukkannak erkölcsi kérdések, dilemmák a balladáiban és hasonló hangvételi és stílusú írásaiban. Költeményeiben rendszeresen bibliai szimbólumok és személyek által képviselt magatartásformák jelennek meg. Például Tamás, Ráchel, az apokrifek közül: Judit.

Olvasásra ajánlott híresebb versei:

Alkalmi vers
Az örökség
Évnapra
Fiamnak
Itthon
Ráchel siralma
Sejtelem
(Az első lopás)
(Az örök zsidó)

Ady Endre (1877–1919)

A múlt századot Ady költészete nyitja meg nemcsak időben, hanem a magyar protestantizmus számára is. Az erdélyiség végig meghatározza költészetét, a zilahi kollégium ölelésében kezdődik neveltetése, majd Debrecenben tanul, ahol sok új és egyben divatos eszmével is találkozik. Költészetére jellemző motívumként végigvonul, hogy a hit egyrészt örökölhető, tradicionális és egyben törekeny, és el is veszíthető, de mégis érdemes küzdeni érte. Életében megtapasztalta a magasságot, az Istenre találás, a Vele való járás felemelő érzését, másfelől az elszakadást, a távolságot, a saját út megtalálásának gyötrelmét, s azon való járást is.

Költészetét átszövi a Szentírás világa. Számos versében mottóként szerepelnek bibliai igék. Főként ószövetségi alakok jelennek meg, bibliai fogalmak, szimbólumok bukkannak fel (Sion-motívum, ószövetségi figurák, próféták, szimbolikus alakok). Néhány költeményében parafrázisokat találunk: 65. és 137. Zsoltár, Énekek éneke, Ézsaiás könyve részeinek átíratát. Költői nyelvét időnként a prófécia kemény, férfias hangja jellemzi. Hatott rá a Károli Biblia, a régi magyar költészet, különösképpen a prédikátori történelemszemlélet.

Olvasásra ajánlott híresebb versei:

Adja az Isten
Az Isten-kereső lárma
Az Úr érkezése
Álmom az Isten
Imádság háború után
Istenhez hanyatló árnyék
Krisztus-kereszt az erdőn
Köszönöm, köszönöm, köszönöm
Sötét vizek partján
Szelíd esti imádság

Áprily Lajos (1887–1967)

Áprily Lajos költészetével és tevékenységeivel szorosan és több szálon is kapcsolódott a református egyházhoz. A székelyföldi Parajdon megélt gyermekkor, majd iskolái híres erdélyi nagyvárosokban (Kolozsvár, Nagyenyed) mind-mind meghatározták életét és főképp költészetét. Később Magyarországra települt, ahol a Lónyay utcai Református Gimnázium tanára, majd a Baár-Madas Református Leánygimnázium igazgatója lett.

Költészetének három alappillérét az erdélyi táj, az antikvitás klasszikus hagyománya és bibliás protestáns örökség jellemzi. Emellett számos versében olvasunk személyes hitélményekről, belső vívódásokról, vitákról, a kálvinista hagyománnyal való szembenézésről. Gyakran hitvallásszerű megfogalmazásokban írja le meggyőződését. Számára a hitvallás nem csupán személyes hitélményt jelent, hanem a protestantizmus örökségének, hit és közösségmegtartó erejének vállalását is. Írásaiban hitélmény és természetélmény szorosan összekapcsolódik.

Olvasásra ajánlott híresebb versei:

A csavargó a halára gondol
Albert Schweitzer
Bartimeus
Imádkozom: legyenek vidám
Kálvin, 1535
Lassú szárnyon
Útravaló
Vándor

Szabó Magda (1917–2007)

Aligha van a protestáns irodalomban olyan személyiség, aki annyit küzdött volna saját magával és egyházával, mint Szabó Magda. Az életében Debrecenhez szellemileg is kapcsolódó író számtalan szállal kötődött a városhoz, nem csak gyermekkorának meghatározó helyszíne, hanem írásainak gyakran témája és jelképes színtere is. A mélyen a protestantizmusban gyökerező gyermek és fiatalkori magát írja le az Abigél, Ókút, a Für Elise, a Freskó c. regényeiben. Műveiben a reformátusság speciális megközelítése érződik, az egyházáért mélyen érző, de a felszínességet, a hamisságot és a képmutatást elutasító, a modorosságot és a haladást hátráltató hagyományt nem kedvelő személy áll a háttérben. Nagy ajándék és elégtétel volt számára, mikor egy választási cikluson át betölthette a Tiszántúli Egyházkerület főgondnoki tisztét. Műveiben a reformátusság számos vonatkozás jelenik meg, gyakran az egyházi élet, egyes szokások, liturgiai események is.

Az Abigél című kamaszokról szóló regénye és a belőle készült film (újabbán musical) klasszikussá lett több nemzedék körében is. Jól mutatja be a háború fenyegető légkörében a biztonságot jelentő Matulát, az iskolát és a bentlakást, s az ott jelenlévő tanárok és dolgozók együttes küzdelmét a gyermekkel és egyben értük is.

Bibliai párhuzamot tartalmazó művei a Mózes egy, huszonkettő, és a Pilátus. A gyermekkor vallási élményeit is feldolgozó regényei az Ókút, a Régimódi történet, a Für Elise. Lelkészcsalád portréját is bemutató regénye a Freskó. Mélyebb, lélektani regénye: Az ajtó, a Katalin utca és az Őz. A reformátusság drámáiban is megjelenik, erre példa a „Kiálts, város”. Rövidebb írásai a Záróvizsga c. kötetben jelentek meg.

VALLÁSPEDAGÓGIAI SZEMPONTOK

(*Felhasznált irodalom:* Ritter Andrea, A serdülők és az internet, in: Serdülő- és gyermekpszichoterápia. 2002; http://www.rmpsz.roweb/images/magiszter/2012_tel/4.pdf Letöltés: 2014.04.13)

A Református keresztyénnek lenni: református öntudatra nevelés koncentrikus körébe tartozik ez a lecke, amiben az identitás irodalmi megfogalmazása lehet hangsúlyos a fiatalok számára. Míg a reformáció évszázadában az istenes versek az éneklés által közös kinccsé váltak, addig a későbbi időkben, a 19-20. században elsősorban az önkifejezés formái lettek, melyek inkább a saját lelki élményt, tapasztalást, vívódást voltak hivatottak kifejezni. A líra mellett a prózában viszont az iskolaélmények is gyakran megjelennek, melyekben hasonló korú fiatalok érintettek. Érdeemes megismertetni a csoporttal a magyar irodalomnak azokat gyöngyszemeit, melyek hozzájuk a legközelebb állnak, amelyek őket a legjobban meg tudják szólítani. Ez nem feltétlenül a legújabb műalkotás, hiszen Balassi Bocsásd meg Úristen... kezdetű énekét a mai fiatal is magáénak érezheti, míg református iskolába járó Szabó Magda írásaiban található párhuzamot. A kiragadott példák csak szemléltetik azt, hogy mekkora a vallástanár felelőssége abban, hogy mit tár a csoportja elé, mit válogat a tankönyv által felkínált lehetőségekből úgy, hogy szeme előtt lebeg a cél, hogy a tanuló személyesen is meg tudja fogalmazni hitét akár egy irodalmi alkotás formájában.

A 21. században az önkifejezés számos formáját használják a serdülők. Ezek közül sok az interneten, a közösségi portálokon jelenik meg. Legtöbb a képi világhoz, egy rövid bejegyzéshez kötődik, de némelyek a napló helyett már a blog-írást választják. Ez a fajta internethasználat a személyiség változásához, alakulásához vezethet. Ennek természetesen vannak pozitívumai és negatívumai. Pl. Az identitáskeresésben az internet teret ad különböző szerepek kipróbálásnak, a serdülő tájékozódik arról, hogy milyennek látják őt a többiek, és tágul az ismerete a világról, ezáltal önmagáról is. Megélheti az intimitást a különböző csoportokhoz való tartozásban, de az anonimitást is, aminek előnye, hátránya egyaránt lehet. Témánk szempontjából azonban talán a legfontosabb, hogy az internet az önkifejezés eszköze. Megalkothatja saját weboldalát, ezzel tárva a világ elé mindazt, ami számára fontos. Természetesen ehhez jártasságot kell szereznie írásbeli, technikai és grafikai dolgokban egyaránt, ami szintén fejleszti a fiatalt. A vallástanár számára fontos az ilyen jellegű megnyilvánulások figyelemmel kísérése, és a bátorítás arra, hogy igényesen tegyék mindezt.

A hittanóra lehetőséget adhat az irodalom vagy az idegen-nyelv tanításból ismert kreatív írás alkalmazására, mint pl. egy „tizenegyes vers” megfogalmazására. A kötött forma segíti a tanulót abban, hogy versnek tekintse a saját gondolatait. Az érzelmek művészi kifejezésének segítése fontos, hiszen az érzések szavakba öntése segít azok megértésében, az élmények feldolgozásában.

A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ KÖVETELMÉNYEK:

<u>Minimum</u>	<u>Optimum</u>
<ul style="list-style-type: none">Bátorítással vegyen részt az órán a hittanoktató által kezdeményezett feladatokban, játékokban, közös beszélgetésekben, közös éneklésben, imádkozásban.	<ul style="list-style-type: none">Önként és aktívan vegyen részt az órán a hittanoktató által kezdeményezett feladatokban, játékokban, közös beszélgetésekben, közös éneklésben, imádkozásban.

<ul style="list-style-type: none"> • Saját korosztályának és egyéni sajátosságainak megfelelő szinten: <ul style="list-style-type: none"> ○ Tudja segítséggel megkülönböztetni a tankönyvi idézetekből a hitvallást, a könyörgést, a tanítást. ○ Tudja segítséggel megfogalmazni, hogy hogyan fejeződik ki a hit az irodalmi alkotásokban. 	<ul style="list-style-type: none"> • Saját korosztályának és egyéni sajátosságainak megfelelő szinten: <ul style="list-style-type: none"> ○ Legyen képes elemezni a tankönyvi idézeteket, különböztesse meg a hitvallást, könyörgést, tanítást kifejező részeket. ○ Tudja önállóan kifejtetni, hogyan fejeződik ki a hit az irodalmi alkotásokban.
--	--

ÓRAVÁZLAT–JAVASLAT

Fő hangsúly: A hitünket sokféle értékes alkotással is kifejezhetjük.

Kognitív: Annak a felismertetése, hogy a hit kifejeződése lehet egy irodalmi alkotás is.

Affektív: Annak a belső érzésnek a segítése, hogy a tanuló megérezhesse, hogy a hit és a hívő gondolkodás többféle módon (pl. irodalmi alkotásokban is) megnyilvánulhat.

Pragmatikus: A tanuló saját hitét kifejező alkotásokra bátorítás.

Az óra fő részei	Javaslatok	Módszertani javaslatok, felhasznált taneszköz
Motiváció, ráhangolás, előzetes ismeretek aktiválása	<p>A különböző alkotásokat, melyeknek mind valamilyen módon vallásos témájúak, tegyük ki egy asztalra.</p> <p>Keressenek a tanulók közös dolgokat bennük.</p> <p>Pl. alkotás, híres, művészet, ismert, üzenete van stb. Beszéljünk róla, hogy miért születhettek ezek az alkotások? Mit akarhat üzeni vele a művész? Miért jó művészeti alkotásban kifejezni valamit?</p>	<p>Verseskötet (pl. Ady), kép (pl. Munkácsy – Trilógia, van Gogh – Magvető), szobor (pl. Michelangelo – Mózes), honlap (pl. Parókia – Közös(s)Ég Magazin), DVD (pl. Ben Hur, Indiana Jones), CD (pl. Bach, dicsőítő zene), fotó (egy keresztről), regény (Aranykoporsó)</p>
Feldolgozási javaslat	<p>Páros vagy csapat munka (csoportlétszámtól függően)</p> <p>A TK 90-91. o. oldalán lévő idézetekből egyet-egyét osszunk ki páronként (csapatonként). Olvassák el, értelmezzék az idézetet! Válasszanak valakit, aki szépen felolvassa az egész csoportnak, és válaszoljanak az idézet alapján a TK 90. o. Gondold végig! Beszéljétek meg! utolsó kérdésére:</p>	

	<p>– Milyen élethelyzetben fogalmazódhattak meg ezek az írások?</p> <p>A kiválasztott tanulók felolvassák az adott idézetet, és megosztják az egész csoporttal, hogy mit válaszoltak a kérdésre. A többi páros egyetérthet, vagy vitatkozhat ezzel.</p> <p>vagy</p> <p>TK 90. o. Gondold végig! Beszéljétek meg! feladatai</p> <p>Egyéni munka:</p> <p>Mf. 3. – versírás Közös megbeszélés legyen a feladat előtt, hogy kihez milyen bibliai történet, tárgy, személy áll hozzá a legközelebb, és ez alapján gondolja végig a feladatot. Ez kb. 8-10 perces írásbeli munka. Érdemes erre időt szánni. Aki hamarabb befejezi (összecsapja), az addig a Mf. 1,2,4. feladatát is csinálhatja, tetszés szerint.</p> <p>Kreatív imádság:</p> <p>Aki akarja, az elkészített versét felolvashatja imádságként, együtt mondjuk rá az Áment. Aki nem akarja hangosan felolvasni, az csak egy rövid csend után mondjon egy Áment. Ez csak akkor működik, ha körbe haladunk, és így kerül sorra vagy hangosan vagy némán mindenki.</p> <p>Ének:</p> <p>Bocsásd meg, Úristen</p>	<p>MFEI 72. o. 3. f. MFGY 54. o. 3. f.</p> <p>TK énekgyűjtemény 16. ének</p>
Házi feladat	Munkafüzet 1, 2 vagy 4. feladatai	MFEI 71. és 72. o. MFGY 53. és 54. o.

TOVÁBBI ÖTLETEK:

Balassi-dalok:

<https://www.youtube.com/watch?v=JKqvFmoagL8>

<https://www.youtube.com/watch?v=es1cldQIUKI>

Kölcsey:

https://www.youtube.com/watch?v=w1x0Ic4B_E&t=37s

<https://www.youtube.com/watch?v=xn23qsHEmzk&t=87s>

Arany:

<https://www.youtube.com/watch?v=jR8Zhuma7iA>

<https://www.youtube.com/watch?v=nKgzpG9jebY>

Ady:

<https://www.youtube.com/watch?v=wOXanJFuSqs>

<https://www.youtube.com/watch?v=qWE7wXQVM4w>

<https://www.youtube.com/watch?v=OVy7dAyq87A>

Áprily:

https://www.youtube.com/watch?v=DbQEN2_zPB0

Szabó Magda:

<https://www.youtube.com/watch?v=qgBwxJfLGT8>

Imádságra nevelés:

<p>Akrosztichon imádság</p> <p>1. Imádság írása Feladatutasítás:</p> <ul style="list-style-type: none">• Írd le a keresztnedet egy lapra úgy, hogy a betűk egymás alá kerüljenek.• Írj egy imádságot úgy, hogy minden sor a keresztned adott betűjével kezdődjön. <p>2. Imádkozás Feladatutasítás:</p> <ul style="list-style-type: none">• Alkossatok párokat.• Olvassátok fel egymásnak az imádságokat. <p>3. Visszajelzés Mennyire volt egyszerű így imádságot megfogalmazni? Mennyire volt személyes a megfogalmazott imádság?</p>	<table border="1"><tr><td>műfaj</td><td>többféle</td></tr><tr><td>megfogalmazás</td><td>írásban</td></tr><tr><td>imádkozás</td><td>párban</td></tr><tr><td>csoport felosztása</td><td>egyéni és pár</td></tr><tr><td>kapcsolódás</td><td>TK 90. o. Tudod-e?</td></tr><tr><td>hely</td><td>óra vége</td></tr><tr><td>fejlesztési terület</td><td>nyelvi</td></tr><tr><td>hittanosok</td><td><ul style="list-style-type: none">• írnak• egymásnak felolvasnak</td></tr><tr><td>hittanoktató</td><td>kísér</td></tr><tr><td>eszközök</td><td><ul style="list-style-type: none">• lapok és íróeszközök</td></tr></table>	műfaj	többféle	megfogalmazás	írásban	imádkozás	párban	csoport felosztása	egyéni és pár	kapcsolódás	TK 90. o. Tudod-e?	hely	óra vége	fejlesztési terület	nyelvi	hittanosok	<ul style="list-style-type: none">• írnak• egymásnak felolvasnak	hittanoktató	kísér	eszközök	<ul style="list-style-type: none">• lapok és íróeszközök
műfaj	többféle																				
megfogalmazás	írásban																				
imádkozás	párban																				
csoport felosztása	egyéni és pár																				
kapcsolódás	TK 90. o. Tudod-e?																				
hely	óra vége																				
fejlesztési terület	nyelvi																				
hittanosok	<ul style="list-style-type: none">• írnak• egymásnak felolvasnak																				
hittanoktató	kísér																				
eszközök	<ul style="list-style-type: none">• lapok és íróeszközök																				